

Jisalmen Luontouutiset

1996



IISALMEN LUONTOUUTISET

1996 JOULUKUU

Julkaisija: Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistys Ry.

Vastaava toimittaja: Kai Jäderholm

Kuvittaja: Minna Jauhiainen

Iisalmen Luontomuseo

Kulttuurikeskus

Kirkkopuistonkatu 9

74100 Iisalmi

p. 017/818387



SISÄLTÖ

Näyttelyvalvojan terveiset Australiasta.

Saperdan historia pähkinänkuoressa

Luonnon tarjoama taide-elämys Leväsaella

Ylä-Savon pöllöt 1996

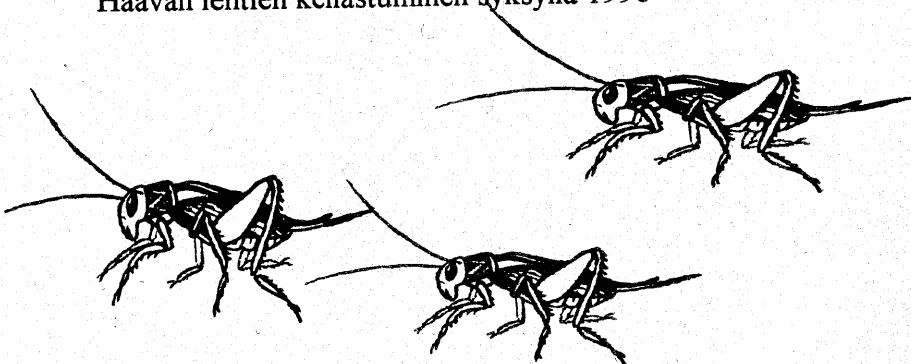
Lapsiperheen retkeilyä Tiilikan kansallispuistossa

Albiinohavaintoja

Merkittävä muutos perhosluokitteluun

Perhoskesä 1996

Haavan lehtien kellastuminen syksyllä 1996



Luontomuseon näyttelyvalvojan tervehdys Australiasta!

Minä olen entinen luontomuseonhoitaja. Ainakin luulin olevani, kunnes sain tietää, että olinkin itse asiassa koko ajan ollut näyttelyvalvoja. Olkoonkin niin, että keksin edellisen nimikkeen mahdollisesti itse itselleni, koska se sai oloni tuntumaan tarpeellisemmaksi. Keksiksi sain tietää tämän vasta sitten kun työsuhteeni oli jo ohi.

Työsuhteesta puheen ollen, se oli miellyttävän tähänastisistani, mikä ei kyllä taida paljon kertoa. Mutta minäpä kerron. Kun sain käteeni avaimen ja minulle ilmoitettiin sen arvo, epäilin vahvasti, että minun naamassani olevat silmät sen tulisivat viimeksi näkemään, sillä hämärä menneisyyteni pitää sisimmässään luvattoman monta ns. arvotavaroiden epäilyttäviä katoamistapauksia.

Aluksi olin hieman pöljänä ja turhautunutkin, kun olin listannut kasveja tietokoneelle tunnin ja ajattelin kauhuissani neljää tulevaa kuukautta verkkaisen ja vanhan, kellastuneen, man sekä rutisevankin tietokoneen laaressa

Kohta tajuntaani saapuikin viesti, että mitä enemmän ihmisiä museossa kävisi, sitä vähemmän aikaa minun tulisi viettää tylsästi yksin. Siitä saivat syntynsä mainokset, jotka laitettiin esille silläkin uhalla, että ne karkoittaisivat ne ihmiset, jotka muuten olisivat luontomuseoon tulossa.

Kohta aloin tuntea oloni kotoisaksi,

ehkä vähän asiantuntevaksikin: luhtakana, vesimyyrä, ruokokerttunen, naurulokki, nokikana... Eläinten elottomat vartalot olivat kuin huonekaluja, luonnonllinen osa sitä tilaa, jota tietty määrä seinä rajoittaa. Kalat akvaariossa saivat silmissäni inhimillisen muodon, niinpä olinkin järkytys, kun eräänä päivänä yllätin ne maha ylöspäin rinkiä vetämässä valkoisten täplien kuorruttamina. Voi aikansa toipua siitä ja useampi kuin halusinkaan, sai kuulla, kumka pasuri oli kuollut.

Mutta jokaisessa työssä on kuitenkin varjopuolensa. Tässä ne olivat tiistai-illat ja silakoiden pätkittyjen ruumiiden liottaminen kuumassa vedessä. Tiistai-iltaisina tapasin olla vainoharhainen, pulssini kiihtyi viiden minuutin välein yli sallitun nopeuden, kun liikahtin ja kun tämä liike heijastui jokaisesta lasipinnasta.

Sanna Kauppinen



SAPERDAN HISTORIA PÄHKINÄNKUORESSA

Luontokerho Sotka syntyi 9.10.1959 silloisessa Iisalmen Lyseossa (nyk. lukio), jonka piirissa luonnonharrastus oli ollut hyvin aktiivista.

Yhdistys valitsi perustajapuheenjohtajakseen Erkki Kohosen ja sihteerikseen Pertti Salon. Ensimmäiseksi kuraattoriksi tuli lehtori Seppo Eurola. Muita toiminnan vetäjiä olivat mm. Pertti Huttunen, Timo ja Seppo Korhonen, Seppo Hatva ja Juhani Rauhamaa.

Kerhon liittyessä Luonto-Liittoon nimi vaihdettiin Saperdaksi. Nimi löytyi hyönteismaailmasta.



Naturan kuuluisa kahvipannu

Vuonna 1962 perustettiin Iisalmen Tyttölyseon (nyk. Juhani Ahon koulu) piiriin Luontokerho Natura. Innostus oli valtava. Puuhatyttöjä olivat mm. Hilppa Remes, Pirjo Heikkinen, Anneli Leppänen, Raili Ryynänen, Riitta Kähkönen, Eeva-

Liisa Erholtz ja Mailis Janatuinen. Ensimmäinen kuraattori oli Eini Tallgren.

Yhteistyö kerhojen välillä alkoi välittömästi. Vuonna 1970 päätettiinkin yhtyä yhdeksi luontokerhoksi, jonka nimeksi tuli sitten Saperda. Yhdistyneen kerhon puheenjohtajaksi valittiin Eeva Kuhlman ja kuraattoriksi Heikki Niemenmaa.



Saperdalaiset linturetellä

Vuonna 1974 siirryttiin Iisalmessakin peruskoulujärjestelmään, jolloin entinen lyseo ja tyttölyseo, sekä kunnallinen keskikoulu ja kansalaiskoulu yhdistettiin. Näin syntyi mammuttimainen Juhani Ahon koulu sekä Iisalmen lukio. Kyseiseen systeemiin siirtyminen näkyi Saperdan jäsenmäärän piene-
nemisenä.



Saperdan toiminta on ollut alusta lähtien monipuolista. On järjestetty luontopolkuja, suoritettu tutkimuksia (mm. ohjattu pikkunisäkästutkimus Kuhmossa), tehty talvilintulaskentoja jne.

Saperdalaiset ovat myös pitäneet erilaisia harrastusnäyttelyitä ja järjestäneet kierrätyspäiviä pullon- ja paperinkeräyksiin linnunpönttöjen rakentamisen ja muun värkkäämisen ohella.

Saperdan toimintaan kuuluu myös vähintään kerran vuodessa ilmestyvä Saperda-nimeä kantava lehti.

Ovatpa saperdalaiset kerran järjestäneet Luonto-Liiton talvipäivätkin täällä Iisalmissa.

Oma lukunsa on joka vuosi järjestetty retkeily koti- tai ulkomaan luontokohteisiin. Vuosien saatossa on vierailtu mm. Nilsin Pisan perhosfaunaa tutkimassa. Kierretty on myös Hailuoto, Tiilikka, Sotkamon Hiidenportti, Lapin ja Norjan Tunturit, Saariselkä, Ahvenanmaa, Kos-saari sekä kesävaelluksena Karhunkierros. Retket on usein tehty Iisalmen kaupungin omistamalla nuorisobussilla.

Saperdan puheenjohtaja on kuulunut yleensä ILYY:n hallitukseen, joten tiedotus toimii. Savo-Karjalan Luontopiirin toimintaan on myös osallistuttu innolla ja saperdalaisia on kuulunut sen hallitukseen.

Kerhon luontokasvatuksen "hedelmät" näkyvät monissa luontoammatin valinneissa kerhon kasvateissa, kuten väitelleissä Pertti Huttusessa ja Esa Rannassa, sekä Luonto-Liiton kultamerkkityön Pänninsaaren nisäkkäsitä tehneessä Martti Hahtolassa, Veikko ja Heikki Kauhasessa ja Veli-Risto Cajanderissa.

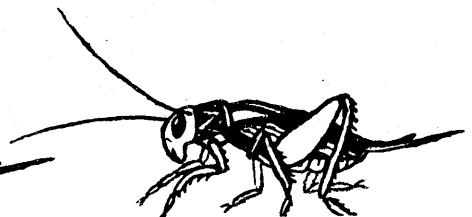
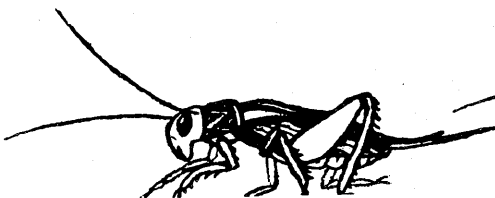
Kun Luontokerho Saperda luo katsettaan tulevaisuuteen, sen kannustimina ovat yhä lisääntyvä hätä luonnon vähenemisestä ja ihmisen vastuut-tomuudesta tulevia sukupolvia ajatellen.

Lähiaikojan toimintasuunnitelmissa yritetään lisätä ja kiinteyttää yhteistyötä ILYY:n suuntaan ja nuorten järjestöihin pyrkimällä saamaan enemmän nuoria mukaan, lisäämällä tutkimustoimintaa, lisäämällä oman kotiseudun rakkautta asukkaissaan (oma-metsä-projekti) ja muissa ihmisissä (oma luontopolku) jne.



Useat näiden Iisalmen luontokerhojen kasvateista toimivat luontoammateissa ja varsin mahtava on se joukko, joka luontokipinän saatuaan on oman työnsä ohella aktiivinen ja tietävä luonnonharrastaja.

Kaiken kaikkiaan Saperdan tulevaisuus Iisalmissa näyttää hyvin valoisalta.



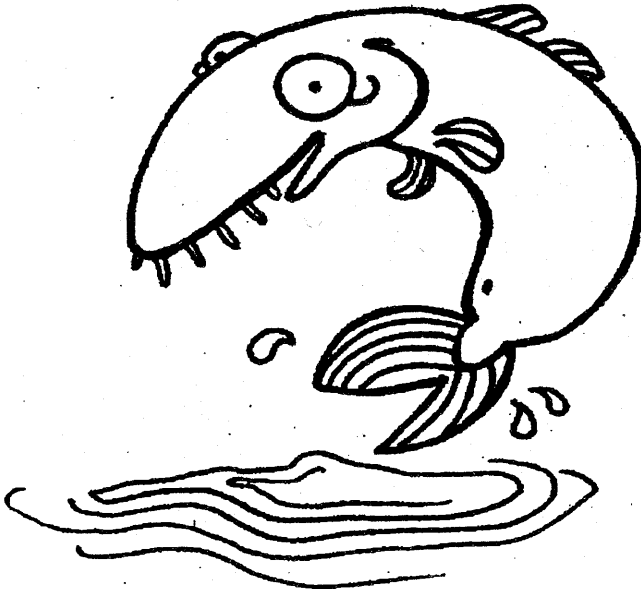
Erämaajärvi

Allekirjoittaneen havaintokirjaan ja hermosoluihin on jäänyt muistijälkiä kuluneelta kesältä 1996 muun muassa Sukevan koillispuoleisista maastoista. heinäkuun toisella viikolla (10-11.7.) tuli tilaisuus liikkua Raudanvedellä ja Leväsellä (ks kartake).

Ystävällinen naapurimme, rouva Laina Juntunen kutsui Antikaiset kesämökilleen Raudanveden Kilposuon rannoille, missä olimme jo aikaisemminkin käyneet. Järvillä liikuttiin veneellä. Noustiin maille soilla ja korpirannoilla.

Ongittiin kylmynskaisia, tummia runsas humuisten vesien ahvenia. Syötiin pitokokkina toimineen emäntämme valmistamia herkullisia kalaruokia ja jäähdyteltiin saunan löylyt "rautaisessa vedessä". Kiitos kaikesta tästä rva Juntuselle!

Näistä Sukevan takamaiden luontoelämyksistä on jäänyt mieleen ylitse muidenkin veneretki Leväselle, järvelle, joka on jo Kuopion lääninrajan "takana".



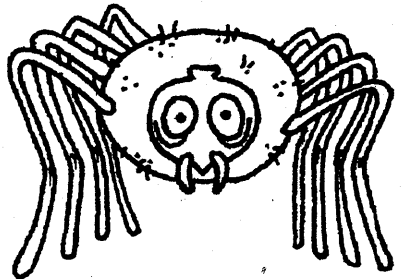
Ensin ylitettiin sateessa laaja Raudanveden selkä moottori-veneellä ja jalkauduttiin Leväsenjoen suulle. Sieltä kuljettiin jalkaisin - edelleen sateessa Leväsen erämaajärvelle, missä käytettiin soutuvenettä kalastamiseen ja saassa käyntiin.

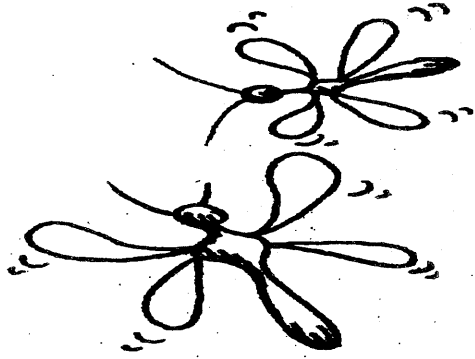
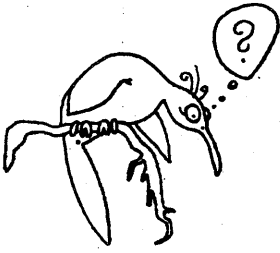
Pohjukkainen Levänen mutkaillevine rantoineen otti vieraansa vastaan tuulisen, peräti myrskyisen Raudanveden jälkeen kohteliaalla tyyneydellä, mutta mitenkäs muuten kuin jatkuvalla sateella!

Välillä veden tulo äityi suoranaiseksi kaatosateeksi. Se tasoitti järven pinnan, ylöspäin hyppiviä pisaroita lukuun ottamatta, tumman harmaaksi peiliksi, johon rannan puut kuvastuivat.

Koska alkukesä oli nostattanut vesistöjen ylävesien pintoja tulviin asti, rantametsien puut seisovivat vedessä. Alavat, soiset niemet olivat katkeilleet saariksi, joiden mättäätkin kurkottelivat pinnan yläpuolelle. Syntyi joksiinkin aikaa epätodellinen, aavemainen näkymä, joka jähmetytti katselijansa ihailemaan pehmeitä vihreän ja harmaan eri sävyjä.

Kun hetkeen vielä yhdistyivät rajun sateen kohina veden pinnalla ja veneen jälkensä jättämä hopeinen vana sekä alhaalla roikkuvat pilvet, harvoin saa kokoea luonnossa mitään vastaavaa näkymien ja äänten yhdistelmää. Sekä eloton että elollinen luonto järjestivät näin yhdessä upean "taidetelemän", jota kannatti tulla Leväselä katsomaan. Kaatosade, jota olimme aluksi harmitelleet, tuotti positiivisen yllätyksen, mistä olimme kiitollisia.





Mielenkiintoista lajistoa

Keskikesä näyttelee aina runsauttaan luonnossa liikkujalle. Havaintokirjaan kertyi "täppiä" muun muassa seuraavista lajeista: majava, kuikka, liro, pikkukuovi, kalatiira, teeri, pohjansirkku, järripeppo ja korppi. Eivät ole mitään erikoisuuksia mitkään lajit, mutta eräät pohjoisuutta kuvastavia.

Parhaillaan kukkivista kasveista kirjoittelin luetteloa, johon tulivat mm. raate, isoupukka, metsäkurjenpolvi, ruohokanukka, karpalo, kangasmaitikka, oravanmarja, metsätähti, vanamo, luhtavilla, suopursu, leväkkö, riipasara, luhtasara ja vielä pahasti myöhästelevä puolukka. Kilposuon rimpisillä kohdilla kasvaa vesisherne, joka ei nyt kuitenkaan ollut kukalla.

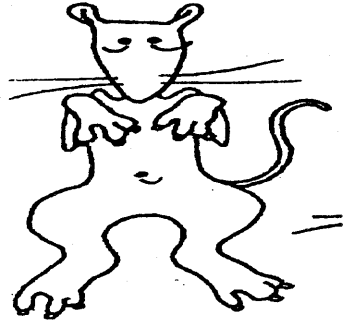
Mainittakoon, että esimerkiksi fenologisissa havainnoissa Iisalmen ja Sukevan välillä on 2-5 vuorokauden viive. Se johtunee paitsi maaperän keskimääräistä alhaisemmasta boniteetista (karuudesta) myös maaston korkeudesta merenpinnasta. Leväsen pinta on keskiveden korkeudesta laskettuna 76 metriä ylempänä kuin Iisalmen Porovesi. Tällä on selvä vaikutuksensa puolitasankomaisessa Suomessa paikalliseen ilmastoon/mikroilmastoon.

EERO ANTIKAINEN

YLÄ-SAVON PÖLLÖT 1996

Uolevi Skarén

Helmipöllökanta oli huipussaan. Ensimmäiset puputukset kuultiin Sonkajärvellä jo 9.1. Tilanne kunnittain:

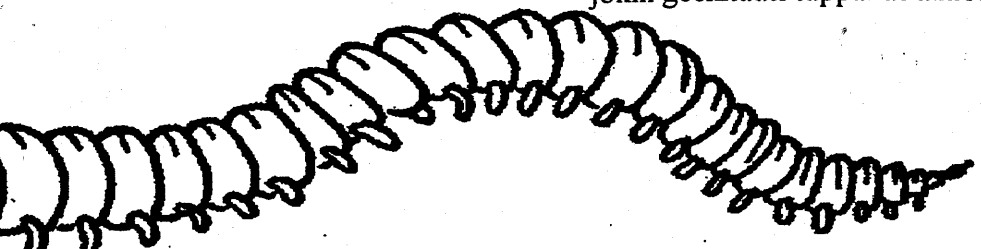


	tyhjiä	asuttuja, tuli juv.	tuhoutui	oravn poikia	n
Lapinlahti	2	2	-	1	5
Iisalmi	10	3	-	-	13
Sonkajärvi	11	17	1	3	32
Rautavaara	3	-	-	-	3
Vieremä	1	-	-	-	1
	27	22	1	4	54

Kannan painopiste oli Sonkajärvellä, jossa yli puolet pöntöistä ($17/32=53,1\%$) oli asuttu tuottaen poikasia.

Vain yksi pesye tuhoutui, kai emon kuoltua. Sonkajärven Hyrreenlammella naaras hautoi ainakin välillä 14.4.-3.5., mutta pesä oli hylätty 8.5. Munat tutkittiin 16.5.: kaikissa seitsemässä pieni alkio.

Lisäksi yhdeksän munaa jäi kuoriutumatta pesissä, joissa kuitenkin oli poikasia. Tämä on 6.7% kaikista 134 munasta. Valtaosa oli kaikesti hedelmöitymättömiä vesimunia, mutta ainakin kahdessa oli sisällä mätä, puoliväliin kehittynyt alkio. Näin Paasokoskella (83), jossa lisäksi 5 poikaa kehittyi kuitenkin rengastuskokoon asti. Liekö jokin geenitauti tappanut alkioit?



Jos yhdistetään edellämainitut 7 (emo kuoli) ja 9 munaa, jäi kaikkiaan 16/134 munaa kuoriutumatta eli 11.9%.

Seuraavassa munaluvut: $\frac{3}{1}$ $\frac{4}{4}$ $\frac{5}{2}$ $\frac{6}{8}$ $\frac{7}{7}$ $\frac{8}{1}$ pesyeitä
23

Keskiarvoksi tulee $134/23 = 5.83$

Munista kuoriutui rengastus-ikäisiä poikasia $116/134 = 86.6\%$:

$\frac{2}{2}$ $\frac{3}{1}$ $\frac{4}{4}$ $\frac{5}{2}$ $\frac{6}{9}$ $\frac{7}{3}$ $\frac{8}{1}$

Siis jopa suurimman (8) poikueen kaikki pojat voitiin rengastaa. Toisaalta eräs räpäle Uneusmäellä (9) viiden pojan pesässä jätettiin rengastamatta, kuolenee.

Saalistilanne.

En merkinnyt nyt muistiin pönttöpaikkojen pikkunisäkäs-jälkitiheyttä, mutta tunneleita ja paikoin talvipesiäkin yleensä pesimisalueilla oli. Kuitenkin esim. Paloismäellä (46) ei pesitty, vaikka viereisellä pellolla oli paljon peltomyyrämerkkejä. Ehkä pöntön kohdalle ei vain pöllö ollut sattunut.

Pari salapesintääkin vuodelta 1995 paljastui yllättäen. Toinen oli Iisalmen Ilomäellä (12), toinen Sonkajärven Aittokoskella (77). Edellinen tutkittiin vielä 30.4.95, jälkimmäinen 24.5.95. Peinnät oli siis alettu näiden päivämäärien jälkeen. Asialla lienee ollut helmipöllö kummassakin.

Pelto- ja metsämyyrä olivat siis saaliin runko. Sukupuoleltaan määritetyistä edellisissä oli uroita 50/79 eli 63.3%, jälimmäisissä vastaavasti 23/34 eli 67.6%. Selvästi raskaana olevat naaraat olivat harvinaisuuksia. Pelto- ja metsämyyränaaraista niitä oli vain 2/29 = 6.9%.

Varastoitujen joukossa oli pelkkiä vuonna 1995 syntyneitä pikkunisäkkäitä: poikaset eivät olleet vielä lähteneet pesästä. Poikkeuksena tästä säännöstä ehkä pari Myopusta, jotka saattoivat olla talvella syntyneitä.

Seuraavassa hemipöllönpönttöihin 1996 varastoitu saalis:

	<u>n</u>	<u>%</u>
Turdus ericetorum	1	0.5
Carduelis spinus	1	
C.flammea, koiras	1	
<u>Aves</u>	<u>3</u>	<u>1.0</u>
Sorex araneus	3	
S. isodon	1	
T. minutus	1	
<u>Sorex</u>	<u>5</u>	<u>2.4</u>
Mus musculus	1	
Micromys minutus, ad	3	
n,ad	1	
k,ad	4	
n	8	3.9
Myopus schisticolor ,k, ad	1	
n,ad	2	
n	3	1.0
Clethrionomys rutilus ad	5	
k,ad	6	
n,ad	-	
n	11	5.4
CL. glareolus ad	36	
k,ad	23	
n,ad	11	
n	70	34.5
Microtus agrestis , ad	24	
k,ad	50	
n,ad	29	
n	103	50.7
<u>Rodentia</u>	<u>196</u>	<u>96.6</u>
	204	100.0

Muut pöllöt:

BUBO Vieremältä löydettiin tammikuun alussa Naantalissa 30.5.82 rengastettu naaras E-8076. Se oli hoidossani 19.3. asti, jolloin päästettiin irti Lepolassa 63/37 x 27/29.

Villi uros ilmestyi 13.3 paikalle liehittelemään häkissä olevaa naarasta. Se huuteli jatkuvasti viereisessä kuusikossa. Naaraan irtilaskun jälkeen 24.3. vastaisena yönä jompikumpi kävi hakemassa lumiselta häkin katolta sinne nakatun päättömän jäniksen. Viimeisen kerran koiraan huhuilua kuultiin 29.3.

NYCTEA Mirja Partanen näki 12.1. Iisalmissa Navettasalmen jäällä täplikkään yksilön, jota varikset ahdistelivat.

ASIO FLAMMEUS Suopöllöjä näkyi myyrätilanteeseen verraten niukanlaisesti. Sukevan Saukkosuolla ilmeisesti pesittiin: 1 ex 19.5., 26.6. saalisti 2 ex. Samana päivänä saalisti 1 ex Suolahden perukassa Sonkajärvellä. Lisäksi 25.6. lenteli 1 ex pari km Rautavaaran citystä Nurmekseen päin hakkuuaukealla.

ASIO OTUS Martti Hujanen näki Iisalmen Ilomäellä 1 ex päivälevolla kesäkuussa.

STRIX URALENSIS Kaikki kolme Sonkajärven isoa pönnttöä (25,26,60) asumatta. Mössön pöntön (25) pohjassa halkeama, josta kaikki pehkut tippuneet. Lisäsin sammalta 8.5., jolloin ainakin toinen emoista istui lähivuussa. Pesimään ei kuitenkaan ruvettu.

Veikko Nykäsen mukaan viirupöllö pesi Varpaisjärvellä N-Älänteellä Tulilahden rannalla isoreikäisessä telkän pöntössä saaden lentoon kaksi poikaa.

STRIX NEBULOSA Pesi taas virupöntön (55) katolla. Ensi havainto hautomisesta oli 5.5. Otus ei ensin huomannut minua, rapsutteli, pöhisteli, verrytteli. Minut nähtyään maastoutui tapansa mukaan litteäksi. 21.5. koiras istui 15 m päässä hievahtamatta 4 m korkealla polunreunakuudessa.

26.6. emo yhä katolla, poikia ei näkynyt. Myös uros nyt jossakin kauempana. Sen istumapuun alta keräsin 6 oksennuspalloa, joiden pituus 40-70 mm, isoin o 20-30 mm.

Viimeisen kerran näin emon pöntön katolla 7.7. Koska se ei enää 9.7. hautonut, kiipesin pesälle 10.7. korjaten talteen kolme hedelmöitymätöntä munaa:

- 1) 50 g, 52.7 x 43 mm
- 2) 49g, 52.4 x 42.5 mm
- 3) 51g, 54.4 x 43.2 mm

Veteen pantuina kaksi munista kellui, kolmas upposi lähelle pohjaa. Silti kaikista pois kirkkaan keltainen ruskuainen sekä valkuainen. Munankuoret Helsingin Eläinmuseoon.

Vielä 9.7. emo oli paikalla lentäen 5 m päähän koivuun naksutellen nokallaan kun kiipesin pesälle. 10.7. sitä ei enää näkynyt.

Ainakin yksi toinenkin pesintä Sonkajärvellä oli, Nurmijoen Saarikoskella. Siellä istui pellolla 6.7. kovassa sateessa iso poikanen. Vasta seuraavana päivänä se korjattiin talteen jatkuvasta sateesta. Se oli kuitenkin jo liian hypoterminen ja kuoli pian painaen hiukan kosteana 575 g. Laiha se ei ollut. Paikallisen isännän mukaan paikalla onkin paljon myyriä.



IISALMEN LUONNON YSTÄVÄIN YHDISTYS

TOIMINTASUUNNITELMA 1997

YLEINEN TOIMINTA

Yhteistyö luontokerho Saperdan ja Kehy-pajan kanssa.

Yleisötilaisuudet keväällä ja syksyllä.

Maailman ympäristöpäivän vietto kesäkuun alussa.

JULKAISUTOIMINTA

Iisalmen Luontouutisten toimittaminen (1 numero).

Artikkeleja erityisesti savolaisiin luontojulkaisuihin.

Informaatiota paikallisille tiedotusvälineille.

RETKEILYT

Kevätlinturetki Kokkolan seudulle huhti-toukokuussa.

Syysretki Kuusamoon.

Lyhyitä perheretkiä lähikohteisiin: mm.Pörsänmäen valkovuokkoalue, linturetket...

YMPÄRISTÖNSUOJELU

Osallistutaan ls-piirin ja -liiton toimintaan.

Tuetaan erityisesti lähikuntien luontoyhdistyksiä.

Annetaan lausuntoja.

LUONTOPOLUT

Toteutetaan Paloisvuoren ja Neulatammen luontopolut.

Lintutornin opasteiden toteutus.

NÄYTTELYT

Luontokuvanäyttely keväällä.

MUSEOTOIMINTA

Ylläpidetään Iisalmen Luontomuseota.

Seuraavassa hemipöllöpönttöihin 1996 varastoitu saalis:

	<u>n</u>	<u>%</u>
Turdus ericetorum	1	0.5
Carduelis spinus	1	
C.flammea, koiras	1	
<u>Aves</u>	<u>3</u>	<u>1.0</u>
Sorex araneus	3	
S. isodon	1	
T. minutus	1	
<u>Sorex</u>	<u>5</u>	<u>2.4</u>
Mus musculus	1	
Micromys minutus, ad	3	
n,ad	1	
k,ad	4	
n	8	3.9
Myopus schisticolor ,k, ad	1	
n,ad	2	
n	3	1.0
Clethrionomys rutilus ad	5	
k,ad	6	
n,ad	-	
n	11	5.4
CL. glareolus ad	36	
k,ad	23	
n,ad	11	
n	70	34.5
Microtus agrestis , ad	24	
k,ad	50	
n,ad	29	
n	103	50.7
<u>Rodentia</u>	<u>196</u>	<u>96.6</u>
	204	100.0

”Haavakoita”

Linnuillekin tapahtuu joka vuosi tapaturmia. Kuluneena vuonna luontomuseollekin on tullut useita ”haavakoita”, joita olemme yrittäneet hoitaa parhaiden taitojemme mukaan toisinaan paremmalla ja toisinaan huonommalla menestyksellä.

Suurista linnuista joutsen on ollut yleisin ”haavakko”. Edellisenä talvena oli kaksi joutsenta ”elätinä” Paisuassa. Niistä toinen ei jaksanut talven yli. Samoin kävi myös eräälle mehiläishaukalle ja pienen pienelle hippiaiselle, jolle vangittuna eläminen oli liian rasittavaa.

Onnistuneitakin yrityksiä on kuitenkin ollut, mm. ampuhaukka ja taviokurna.

Jos ottaa linnun elättääkseen sen sairastajan yli, on otettava selvää mitä kuuluu sen ruokavalioon ja elinympäristöön. Elätillä pitää olla myös puolilämmin asuinpaikka ja juomana vettä.

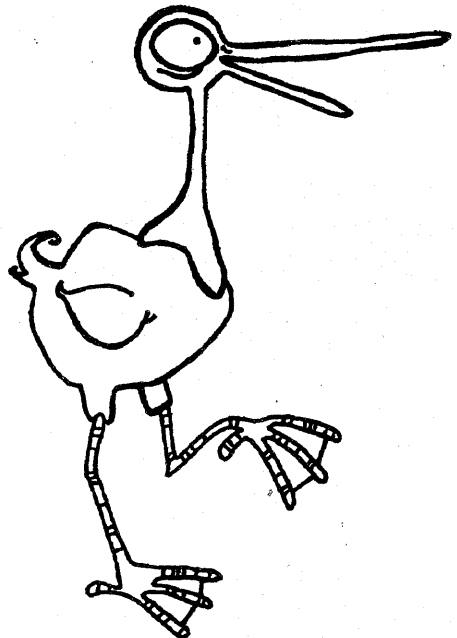
Vangittua eläintä ei saa päästää vapaaksi, jos on odotettavissa vielä pakkasia, eikä sitä saa myöskään totuttaa liikaa ihmiseen.

Jos löydät kuolleen linnun tai nisäkkään, pitäisi se toimittaa poliisille tai luontomuseolle.

Harvinaisuus nähtävänä !

Marraskuun puolivälissä Haapajärvestä kuolleenä löytynyt leveäpyrstökihi, joka on deponoitu Kuopiosta ja täytetty Iisalmen kokoelmiin, on nähtävänä vuoden alusta Iisalmen Luontomuseossa.

Perti Kaarakainen



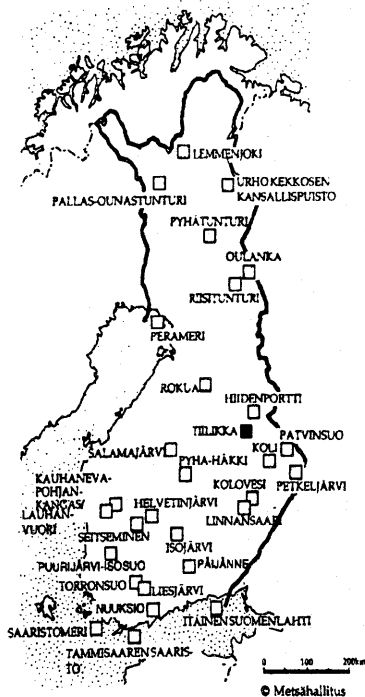
Lapsiperheen retkeilyä Tiilikan kansallispuistossa

Monesti kun lapsia ilmaantuu, hyvinkin reipas retkeilijäperhe mieluummin alkaa jäämään kotiin kuin lähtee luonnon armoille. Kieltämättä vaipan vaihdot ja syötöt on yksinkertaisinta hoitaa kotona, jonne vesi tulee kraanasta ja sose lämpiää mikrossa. Toisaalta kuitenkin pienten lasten mukaanotto luonnon helmaan palkitsee viitseliäät vanhemmat. Onhan imeväisen kanssa selviäminen metsäretkeltä palkitseva tunne ja vaihtelua helppoon ja yksinkertaiseen vauvanhoitoon sivistyksen äärellä.

Meidän perheessä ei nyt mitään erävaeltajia ole oltu ennenkään, mutta lasten myötä retkille lähteminen on tullut entistä vaikeammaksi. Pidemmät eräreissut jäävät kyllä meiltä kolmen lapsen kanssa edelleen odottamaan tulevia aikoja, mutta pikku hiljaa on opittu lapsia ottamaan pienemmille retkille mukaan.

Ajattelin selostaa hiukan omakohtaisia koke-muksiani perheeni kesäretkistä Tiilikan kansallispuistoon lop-pukesällä 1996. Minun koke-mukseni

Kansallispuistot 1994



mukaan Tiilikka on lapsiperheellekin oiva retkeilykohde ja vielä käsitettävän matkan päässä Iisalimesta.

Tiilikkejärvellä oli tullut käytyä joillakin retkillä muutamia vuosia aiemmin ja hienot hiekkarannat kutsuivat jälleen, kun heinäkuun lopulla alkoi lopultakin tuntua kesäiseltä pihalla.



Retkikumppaniksi lähti ystäväpari Oulusta, jolle ajateltiin ylpeänä esitellä Savon luontoa kauneimmillaan ja jylhimillään. Mukaan kesäretkelle lähti siis neljän aikuisen lisäksi kaksi lasta iältään 4 vuotta ja nuorikki 5 kuukautta sekä koira. Meidän 7-vuotias esikoisemme lähti toisessa seurueessa oikein yöretkelle Tiilikalle.

Retkelle lähtö viivästyí ensinäkín päivällä. Ei selvitty ajoissa liikkeelle eikä sinne asti kannata lähteä tiukalla aikataululla. No jäipä päivä aikaa pakata. Siinäpä sitä olikin. Mitä kukakin halusi syödä, miten paljon juotavaa pitää ottaa mukaan, varavaatteita lapsille ja aikuisillekin. Entä pitääkö ottaa sadevaatteita ja kumisaappaita. Vauvalle vaippoja ja vaatteita ja evästä, koiralle talutin ja riimu. Tavarán määrä ei sentään ollut tiukasti rajoitettu, sillä emme aikoneet kantaa tavaroita vaan vuokrata veneen ja kanootin opastuskeskuksesta ja niillä kuskata kamat hiekkarantaan.

Soittamalla Tiilikan oppaan kánnykkáán saimme veneen ja kanootin vuokratuksi. Veneilyliivit kuulemma sisálytivát vuokraan. Láhtöaamuna sitten

pájáhti páähán että tuskin vuokraveneissä oli vauvalle sopivia pelastusliivejä. Tästä saatiinkin sopivasti láhtöriita aikaan. Miksi kukaan ei muistanut liivin ostoa kauppojen aukioloaikaan. Seurasi sypákkáá ajelua huoltoasemille mutta tuloksetta. Miksi meidän perheessä kaikki asiat jäävät viime tippaa eikä koskaan ole kaikki järjestelyt kunnossa. Jonkinlainen ratkaisu sitten saatiin ajelemalla vielä hakemaan pienimmát lasten liivit kotoa.

Niin sitten ajeltiin Tiilikan kansallispuiston opastuskeskukseen veneitä noutamaan. Tiilikan etelápáähán kertyy ajomatkaa jonkinverran enemmän kuin pohjoispáähán, ehká noin 80 kilometriá. Oppaalta saatiin veneen ja kanootin káyttöönoton mahdollistavat avaimet ja alueen kartat. Venevalkamaan oli opastuskeskukselta puolen kilometrin kávely matka kantamusten kanssa pitkospita pitkin. Lukot saatiin telkuttua auki, löytyi aivot ja melat ja mikä tärkeintá, veneeseen káypänen tappi.

Jokaiselle löytyi suhteellisen sopivat pelastuliivit. Suurin osa

tavaroista pakattiin kanoottiin, sillä veneeseen oli menossa pääosa matkustajista. Kun vielä saatiin koira hyppäämään veneen kyytiin oltiin valmiit lähtemään retkelle. Tässä vaiheessa tuntui, että hiukan helpomminkin voisi viettää kesäpäivää kuin tällainen touhotus.

Lähdimme melomaan ja soutamaan mutkittlevaa jokiuomaa päämääränämme Venäjänhiekkä. Minä olin melonut pari kertaa aiemmin, kaverini oli melan varressa ensimmäistä kertaa, joten arvata voi, että kanootin reitti oli jonkinverran mutkittleva. Jokivarren maisemat olivat kuitenkin kesäisen kauniit ja majavan pesäkin näkyi aivan läheltä paikasta, jonka opas oli meille neuvonut. Puolivälissä Autiojärven selkää vauva alkoi huutaa nälkäänsä. Sopivia rantautumispaikkoja ei oikein näkynyt ja kohtahan olisimme jo perillä, joten jatkoimme taivalta sitkeästi ja lapsikin nukahti paremman puutteessa.

Kun seudut eivät olleet aivan tuttuja, kartanlukutaito petti. Nousimme rantaan Huutoniemessä huullen olevamme jo Pienellä Vetokankaalla. Tämä

oli sikälikin ikävä juttu, että Tiilikalla on juuri näillä alueilla maihinnotus kielletty lumetomana aikana muille kuin merkityille paikoille. Niemien kasvillisuus on niin karua ettei se kestä kulutusta. No emme sitten kuljeskelleet hienolla niemellä sen enempään vaan paikannettuamme itsemme oikein kartalle päätimme palata takaisin Isolle Vetokankaalle. Laillisesta rantautumispaikasta Likolahdella olikin vain lyhyt kävelymatka Venäjänhiekkä.

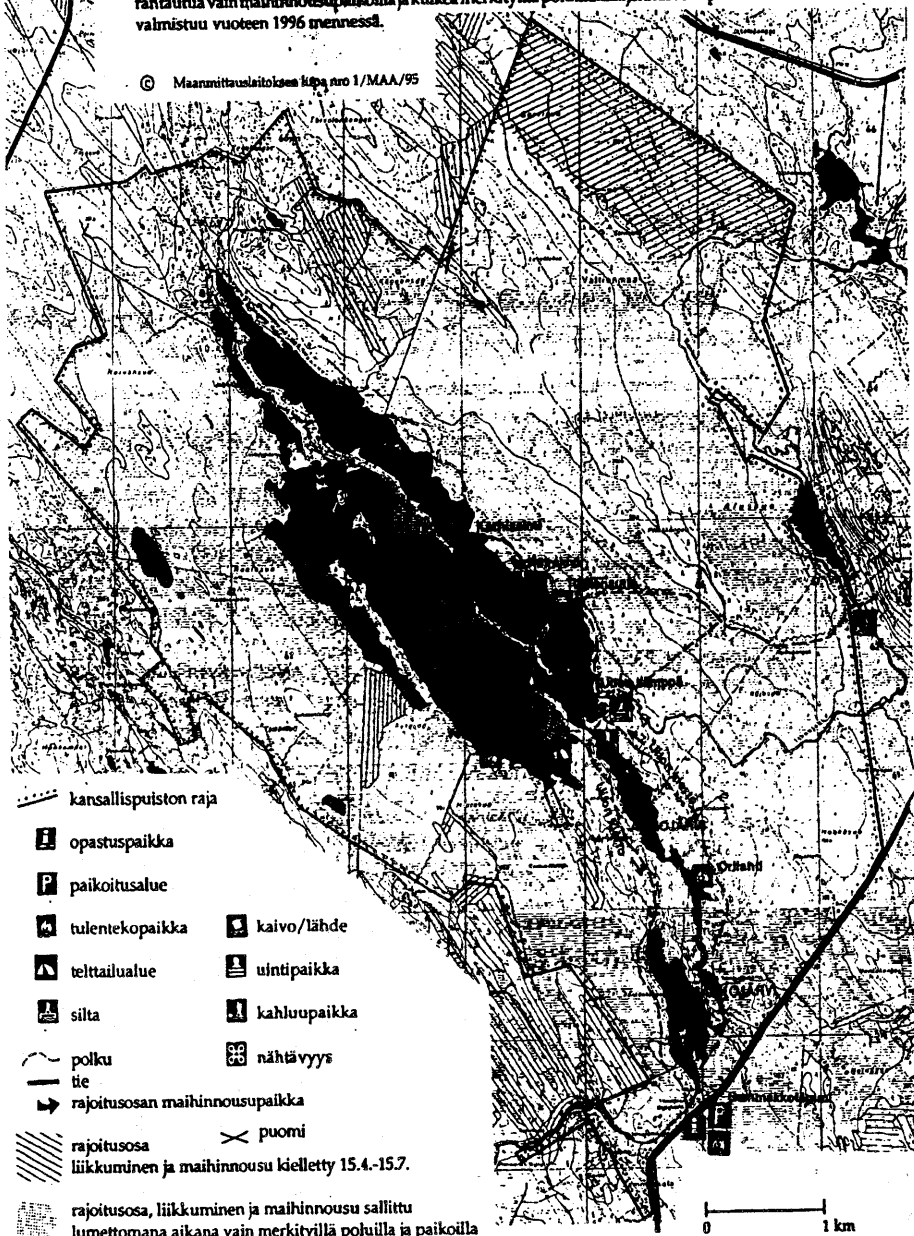
Venäjänhiekkä törmäsimme muihin retkeilijöihin, myös iisalmelaisiin. Toinen retkiporukka, joiden mukana poikamekin oli, oli juuri ennättänyt lähteä hiekalta. Viileästä alkukesästä johtuen Tiilikan vesi oli kylmän puoleista, mutta uida tietysti piti. Ja sitten eikun syömään. Eväänä oli lihapaloja ja vihanneksia, joita oli tarkoitus grillata puutikuissa. Nuotiopaikka oli oikein hyvä ja tuletkin edellisten käyttäjien jäljiltä. Muuten eväät olivat maukkaita, mutta puutikut tuppasivat palaamaan poikki, ennekuin kaikki lihat kypsyivät. Ravittua itsemme ja lepäilyämme vielä hiekalla oli jo iltapäivä ja kotiinlähdon aika.

Tietoja retkeilijälle

Tiilikän kansallispuisto sopii sekä päivä- että eräretkikohteeksi. Alue soveltuu myös kanootti- ja veneretkeilyyn. Opastuspaikalta lähtee Uiton kierto (7 km), jota voi jatkaa Uiton kämpälle, Tiilikanaubioon tai Kalmor Niemelle. Uiton kämpältä pääsee myös itään Lievisenmäen kylälle, josta reitti jatkuu Rautavaaran metsäkartanon kursai- ja leirikeskukseen.

Tiilikän rannoilla on telttailu-, tulenteko- ja uintipaikkoja. Merkistäsi kuluvilla harjuniemillä saa rantautua vain mairinnotuspaikoilla ja kulkua merkityillä poluilla. Laajennusosan palveluvarustus valmistuu vuoteen 1996 mennessä.

© Maanmittauslaitoksen kuva nro 1/MAA/95



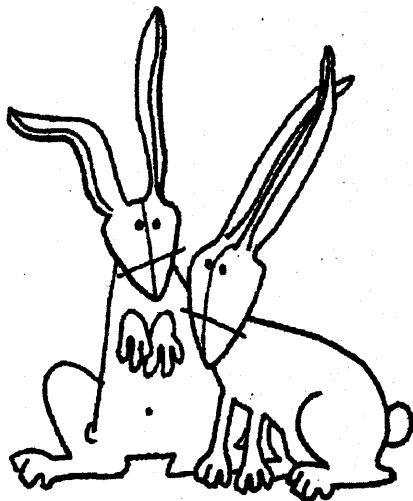
Tottumattomalle takaisin melominen tuntui aikalailta hauksissa. Aivan hirvittävästi ei mieltä väsyneenä ilahduttanut vesisade, joka alkoi puolivälissä takaisintulomatkaa. Sadevaatteita ei tietysti ollut mukana kuin lapsille. Siltikin voi kirkkain silmin sanoa, että palailimme väsyneinä mutta onnellisina kesäretkeltämme.

Toisen reissun Tiilikalle teimme elokuussa. Sää suosi tuota retkeä ruhtinaallisesti ja matkajärjestelyt sujuivat tottuneesti. Tällä kertaa lähtöpaikkana oli Tiilikan pohjoisin kolkka, josta osa porukasta patikoi ja osa taas meloi Karhisalmen nuotiopaikalle. Elokuu oli lämmittänyt veden hyvin uimalämpöiseksi ja uimme Karhisalmen ylikin. Lapset viihtyivät matalassa rannassa polskien ja hiekkalinnoja tehden.

Nuorimmainen, puolivuotias oli ollut oikein tyytyväinen rinkan kyytiin. Päiväunet vauveli veteli viltillä hiekkarannalla mäntyjen katveessa. Kun vauva heräsi uniltaan, oli hän aivan punaisen kirjava kasvoiltaan. Säikähdys oli ensin alkuun suuri ja ruvettiin suunnittelemaan terveystes-

että tämänhän olen nähnyt ennenkin, pienimmällä on vauvarokko. Eipä siihen mitään erityisempää hoitoa ole ja elokuun helteellä parhaiten viennystä lievään kuumeeseen sai ulkona. Paluumatka meni tällä kertaa sujuvasti ja seuraavaksi kesäksi alettiin jo mieluilla yöretken tekoa.

Hanna-Leena Tela



Albiinohavaintoja

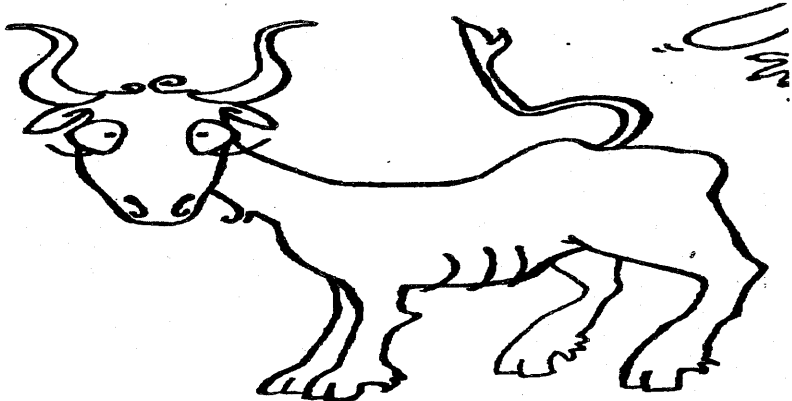
Maaliskuussa 1996 Pekka Ålander Sonkajärven Mäki-kylästä havaitsi luonnonvalkean tikan. Lähempi tarkastelu osoitti, että kyseessä oli palokärki. Lintu naputteli lahoja kuusia ja viiپی paikalla pari päivää. Päälaki ei ollut tutun punainen vaan kellertävä. Pekka vakuutti linnun olleen selvästi pohjantikkaa suurempi ja tuntevansa palokärjen joten havainto lienee ollut oikea.

Albiinopalokärki on hyvin harvinainen ja ainutlaatuinen. Koskaan aiemmin ei Suomessa ole tavattu albiinotikkaa. Vuonna 1991 Eläinmaailma-lehti teki lukijoilleen kyselyn albiinoista ja muutoin erikoisella tavalla värityineistä linnuista. Ylivoi-

maisesti eniten havaintoja oli tehty sinisorsasta, yhteensä 93 havaintoa, joista 9 oli täysalbiinoa. Seuraavaksi tulivat järjestyksessä varis 58/3, varpunen 21/3, peippo13/3 ja harakka12/4.

Syksyllä 1996 Pöllösenlahdella havaittiin muutama siipijuovavaris. Tällaisellä variksella on siivessä yksi tai kaksi valkeahkoa juovaa. Muuten linnut eivät ero muista variksista. Varsinkin isoissa kaupungeissa, kuten Helsinki, osa-albinistisiksi luettavien varisten osuus on viimeisten vuosien aikana selvästi kasvanut. Lieneekö 100 vuoden kulttua suurin osa variksista siipijuovallisia ?

Jarmo Yliluoma



Merkittävä muutos perhosluokitteluun

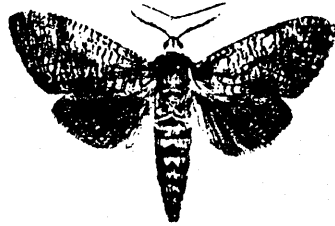
Eliöiden luokitus ja siitä syntyvä järjestelmä muuttuu koko ajan. Paitsi, että luonto itse muuttuu ja "kehittyy", muuttuvat käsitykset eliöiden sukulaisuussuhteista uusien tutkimusten ja lisääntyneiden havaintojen myötä.

Tutkimus- ja havaintotuloksia vertaillaan kansainvälisissä tutkijakokouksissa ja lopulta hyväksytään muutokset järjestelmiin. Tämä heijastuu tietysti myös muuttuvissa eliöiden nimissä.

Iisalmen Luontomuseon hyönteiskokoelmissa on perhosten esillepano odottanut itseään paitsi esillepanijain "kiireiden" myös järjestelmän muuttumisen takia. Tänä vuonna 1996 on maassamme julkaistu viimein useitakin uuden järjestelmän mukaisia perhosteoksia.

Vanha jako päivä- ja yöperhosiin väistyy. Päiväperhoset on eräs perhosten alaryhmä, sensijaan jälkimmäinen jaetaan useiksi alaryhmiksi, joiden edustajat hyvinkin vaihtelevasti lentävät vuorokauden ajoista riippumatta.

Samoin toinen vanha jako mikroihin eli pikkuperhosiin ja "makroihiin" eli suurperhosiin väistyy. Luetaanhan uudessa järjestelmässä pikkuperhosten viralliseen alaryhmään varsin kookkaitakin perhosia kuten puuntuhooja (*Cossus cossus*), (kuva 1).

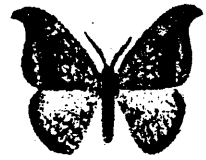


KUVA 1: PUUNTUHOOJA (COSSUS COSSUS) luetaan nykyisin pikkuperhosten ryhmään, vaikka sen siipiväli voi olla 85 mm!

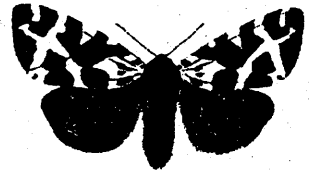
Kolmas merkittävä muutos koskee aiempaa alaryhmää kehrääjät (n. 120 lajia meillä), joiden nimi tuli siitä, että niiden toukat kehräävät ilmassa hyytyvästä sylkinesteestä ympärilleen suojaksi kotelokopan.

Aiemmin oli tapana kutsua osaa kehrääjistä "epäaidoiksi", kuten siilikehrääjiä ja osaa "aidoiksi" kuten tammikehrääjiä (*Lasiocampa quercus*).

Uudessa järjestelmässä on entiset sirppikehääjät siirretty mittarimaisten perhosten alaryhmään nimellä sirppisiivet (kuva 2). Edelleen on entiset siilikehääjät (nimellä siilikkäät, kuva 3), sukulaisineen, kuten hankokehääjät ym. (nimellä nirkot) siirretty yökkösten yhteyteen alaryhmään yökkösmäiset perhoset. Edelleen on edellämainittu puuntuhoaja ja erikoiset entiset pussikehääjät (nimellä pussikkaat) siirretty alaryhmään pikkuperhoset. Muista eli entisistä "aidoista" kehääjistä on kiitäjien kanssa muodostettu alaryhmä kiitäjät ja kehääjät.



KUVA 2: TÄPLÄSIRPPISIIPI (DREPANA FALCATARIA) luetaan nykyisin mittarimaisiin perhosiin.

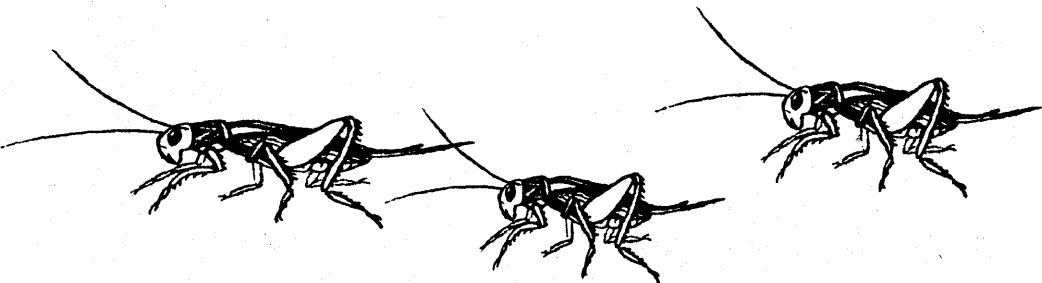


KUVA 3: ISO SIILIKÄS (ARCTIA CAJA) eli entinen iso siilikehääjä luetaan nykyisin yökkösmäisiin perhosiin.

Tarkemmin muutoksista ja uudesta järjestelmästä voi lukea teoksista:

-Suomen Luonto: Perhoset WG 1996,

- Suomen kiitäjät ja kehääjät Kirjayhtymä 1996.



PERHOSKESÄ 1996

Perhoskesä 1996 oli maassamme varsin poikkeuksellinen. Alku kevätkesällä näytti hyvältä. Perhosten lento oli tavanomaista. Vaellusperhosista yllätti erikoisesti komea ohdakeperhonen (*Vanessa cardui*) (kuva 4), jota havaittiin maamme eteläosassa jo toukokuussa, vaikka normaalisti sen vaellukset Suomeen ovat tapahtuneet loppukesäisin.



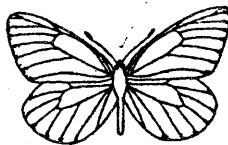
KUVA 4: OHDAKEPERHONEN (VANESSA CARDUI) erotetaan toisesta tuesta vaeltajasta sitä vaaleampana ja kirjavampana.

amiraalista (*Vanessa atalanta*)

Iisalmestakin, Poroveden kylältä, on ennätysaikainen näköhavainto 18.6.1996. Keskikesän viileys ja elokuun kuivuus vähensivät perhosten lentoa jopa niin, että

suositteun television luontoiltaan oli vaikea saada perhosia nähtäväksi!

Poikkeuksiakin toki oli. Mm. joinakin vuosina miltei näkymätöntä pihlajaperhosta (*Aporia crataegi*) (kuva 5), nähtiin siellä täällä Ylä-Savossa suurina ryhminä mm. tienvarsilätäköissä juomassa.



KUVA 5: PIHLAJAPERHONEN (APORIA CRATAEGI) on kaaliperhosen näköinen ja kokoinen mutta pilkuton.

Loppukesän vaeltajista havaittiin jonkin verran amiraalia (*Vanessa atalanta*).

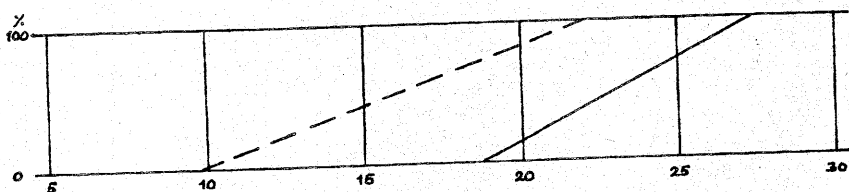
Matti Tallgren

Iisalmen Luontomuseo ottaa mielellään vastaan havaintoja perhosista ja muistakin hyönteisistä mahdollisine näytteineen, p. 017-818387

Haavan lehtien kellastuminen syksyllä 1996

Viime vuoden Iisalmen Luontouutisissa oli selostus erän haavan lehtien syksyisestä kellastumisajankohdasta. Alla on silloin selostetulla graafisella menetelmällä esitetty saman haavan kuluvan syksyn kellastumisaika.

Merkintöjen selitteet:
vaaka-asteikko : syyskuun päivät
pystyasteikko: kellastumis-
prosentti
- - - - : vuosien 1982,-84-96
keskiarvo
————: vuoden 1996 kellastumis-
aika



Toteamukset vuodelta 1996:

Ajankohta: 7 vrk. keskiarvion jälkeen

Ajan pituus: 3-4 vrk keskiarvoa lyhempi

Kesän sääolot kuukausittain pitkäaikaiseen keskiarvoon verrattuna:

	lämöötila	sademäärä
kesäkuu	n. 1 ast. kylmempi	n. 1.5ertainen
heinäkuu	n. 2 ast. kylmempi	n. 1.3ertainen
elokuu	n. 2.5 ast. lämpimämpi	vajaa puolet
syyskuu	n. 1 ast. kylmempi	kolmannes

Erkki Väisänen

Lehden sivuilla on siellä täällä kotisirkan kuvia. se johtuu siitä, että ilmoituksia ko lajista on tullut viime vuosina useampia pitin Ylä-Savoa. Havaintoja otetaan luontomuseolla vastaa.

Jisalmen Luontomuseo

AVOINNA :

Ma, ke - pe 9-14
ti 12-19

Lauantai 12-16



Kulttuurikeskuksen
alakerrassa.

ISSN 0780-8828